

En orientering om Bergsskolans mineralogiska och geologiska samlingar

Svend V. Sölver

Samlingarnas tillkomst

Bergsskolans grundare Franz von Schéele lade också grunden till skolans stensamling. I en berättelse för året 1832 skrev han:

"Den lilla Oryktognostiska Mineral samling skolan egen, har det varit mig ett särdeles nöje att kunna förära, i hopp om att kunna framdeles inköpa en geognostisk Samling hvaraf vi äro i verkligt behof. "

Enstaka etiketter med märket "F.v.S." finns bevarade.

Schéele insåg sålunda redan vid tiden för skolans grundande klart nödvändigheten av goda mineralogiska och geologiska samlingar som underlag för studierna och lade med sin gåva själv grunden till dessa samlingar. Hans hopp om supplerande inköp infriade han själv snart nog. År 1835 inköpte han 200 "geognostiska" stuffer från Hanau, året därpå 300 mineralstuffer från Heidelberg.

Efter Schéeles död 1863 vidarefördes den av honom grundade traditionen av hans efterträdare som föreståndare, C. H. Lundström. År 1867 inköptes sålunda 386 mineralstuffer från Wilhelm Ander-

berg i Stockholm.

Natten till den 27 juli 1868 brann Bergsskolans dåvarande skolhus vid Lilla Gatan, numera Hantverksgatan, ned till grunden genom en våldeld, som uppkommit i garvare Bolins närbelägna gård. Endast mindre än den värdemässiga hälften av samlingarna räddades. Före branden värderades de till 600, efter branden till 277 riksdaler.

På ett högt lådskåp finner man en graverad mässingplåt:

"Till Filipstads Bergsskola af Brukspatron Jakob Fredrik Geijers ar/vingar".

Detta skåp kom till skolan år 1882, innehållande en mindre mineralsamling.

Under läsåret 1882-83 tillkom en samling av något över 150 snyggt tillhuggna stuffer av värmländska bergarter, insamlade av A. E. Törnbohm, troligtvis under fältarbetet för hans *"Geologisk Översigtskarta öfver Vermlands län -- upprättad -- år 1876-78"*.

Under den följande tiden görs flera inköp från A. Krantz i Bonn, av bergartsprov, fossil, kristaller. Från mineralogen L. J. Igel-

ström, som var lärare vid skolan, mottogs år 1888 en samling mineralen, huvudsakligen från de intressanta fyndplatserna Sjögruvan, Harstigen och Pajsberget. Från Riksmuseet tillfördes material år 1891 och senare.

Vidare tillkom mineral och fossil från bergmästaren Anton Sjögren, från Stassfurt, Nya Porfyrverket i Elvdalen. Åren 1922-23 inköptes en del sällsynta mineral från Långban och åren 1924-25 mineral från Lothar Bondy i Wien. Vidare erhöles åren 1925-26 en geologisk studiesamling från Sveriges Geologiska Undersökning.

Från Bolidens Gruvaktiebolag erhöles 1934-35 samt 1951 ett antal malm- och bergartsstuffer. Under åren 1955-56 erhöles som gåva mineral- och bergartsprov från AB Zinkgruvan, Guldsmedshytte AB, Bolidens Gruv AB, LKAB Malmberget, Yxsjö Gruvor, AB Statsgruvor, Stollberg samt Kryolitselskabet Öresund i Köpenhamn.

Samlingarnas registrering

Under 1950-talet fanns i en studiesal med 32 m² golvyta endast plats för utställning i glasmontrar av en mindre del av samlingarna. Resten förvarades i diverse utdragslådor. Vid skolans tillbyggnad åren 1957-58 kunde en ny studiesal med 104 m² golvyta jämte prepareringsrum inredas med nya montrar. Vidare erhöles en diamantsåg samt maskiner för slipning och polering som gåva från Yxhull Stenhuggeri AB, förmedlad av en tidigare elev.

Samlingarna ordnades nu strikt i överensstämmelse med kompendier och läroböcker för undervisningen, för att eleverna skulle få bästa möjliga underlag för självstudier. Samtidigt framtoogs en arkivvärdig accessionskatalog i vilken alle de nyförvärv som gjorts under åren 1958-1993 registrerats. Totalt gäller det 8 604 nyförvärv.

Normer har vidare utarbetats för märkningen och etiketteringen av stufferna i syfte att på ett säkert sätt binda den skriftliga dokumentationen till stenmaterialet, och för förvaringen av materialet. Varje objekt märks med 5 x 10 mm stora, vita lappar av arkivpapper med påskrift i svart tusch med beteckningen BSF följt av accessionsnummer. Dessa lappar pålimmas med vattenfast lim och täcks med vattenfast Winitex.

Accessionsnumren återfinns på förtryckta etiketter i storleken A7 (74 x 105 mm) på arkivpapper.

Förvaringsaskarna har standardiserats till SIS-kuvertformaten, från C5 = 162 x 229 mm och ned till C8 (57 x 81 mm) med 20 mm höjd, så att de kan sammanställas i en utdragslåda utan döda

mellanrum. Den fria höjden i utdragslådorna har normerats till 90 mm.

Fortlöpande kompletteringar

I accessionskatalogen, vars 2:a pärm nu har tagits i bruk, finner man anteckningar om nyförvärv tillkomna genom gåvor, byten, genom elevers och egna insamlingar på industriterminer och studieresor i in- och utland, och genom inköp. Mitt bläddrande i denna katalog väcker många goda minnen om tidigare elever och om upplevelser på studieresorna. Mina tiggarbrev och telefonsamtal har sällan förblivit utan resultat. Många gruvföretag och gruvingenjörer – tidigare bergsskoleelever – har med stor generositet bidragit till samlingarnas komplettering.

Den unika mineralförekomsten i Långban (som rymmer c:a en tiondel) av alla kända mineral, drar ofta utländska mineraloger hit, och bytesaffärer har då kommit till stånd. Under studentstrejken i Paris våren 1968 lastade 2 lärare från Ecole Nationale Supérieure des Mines sin bil med bytesmaterial och åkte raka spåret till Filipstad, och vi kunde tillbyta oss mineral från "France nutre mer".

Industriterminselevernas insamlingar har tillfört skolan mycket material av stort undervisningsmässigt värde, förutom från Sverige från Canada (Ontario, Manitoba, North West Territories), Frankrike, Finland, Grönland, Liberia, Norge och Zambia. På studieresorna har eleverna ofta varit tungt lastade vid uppfarten ur gruvorna.

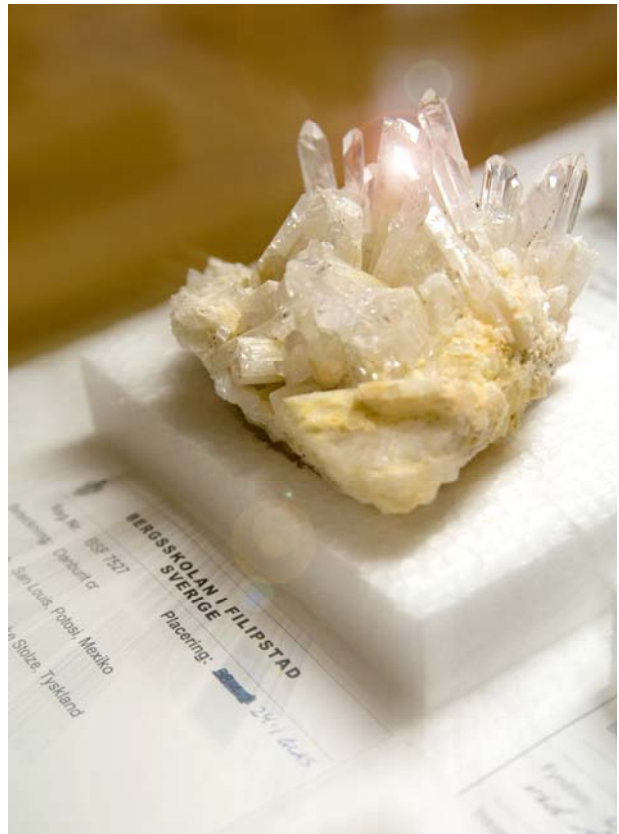
Inköp har endast tillgripits, när det inte på annat sätt lyckats att förvärva material till utfyllnad av kännbara luckor i samlingarna.

Nyare förvärv

Tre stora förvärv från de senare åren förtjänar ett särskilt omnämnande.

Det första har en kriminell förhistoria. I det lilla mineralogiska museet vid Långbarrs gruvor förövades nämligen år 1967 två inbrott, varvid en del unika Långbarrs-mineral stals. Tjuvarna drog sig inte ens för att lämna ett flera hundra kilogram tungt block med ett guldglimtrande mineral ut genom det sönderslagna fönstret, och har förmodligen blivit ordentligt besvikna, då de efter hand fick reda på, att det rörde sig om äkta kattguld.

Detta hade till följd, att skolans trogne vän och styrelseordförande genom många år, disponent Wilhelm Ekman, lät Uddeholms Aktiebolag teckna ett 15-årigt lånekontrakt med Bergsskolan om deponering på skolan av den resterande samlingen från Långban. Efter uppmärkning flyttades den därefter till skolan, etiketterades och samordnades sys-

tematiskt med skolans egen samling av Långbans-material. Samlingen har sedan som gåva överlåtits till skolan.

Det andra förvärvet har en gladare förhistoria. Skolans elev Stig Adolfsson använde det mesta av

sin fritid till att insamla material från svenska förekomster, främst Långban och Håkansboda. De visade sig vara utmärkta bytesobjekt i hans förbindelser med museer och mineraloger hela världen runt. Han företog också egna insamlingar och inköp på sina många resor i åtskilliga länder, allt med resultat att han hösten 1974 förfogade över en undervisningsmässigt och vetenskapligt, men även estetiskt, mycket värdefull samling.

Vid ett telefonsamtal i annat ärende tidigt på våren 1975 nämnde han att han, för att skaffa grundplåt till ett husbygge, stod i begrepp att sälja samlingen till en förmögen amatörmineralog i USA. Han hade t o m redan mottagit, men inte inlöst, en dollarcheck som handpenning. Då bad jag honom vänta, gick till skolans styrelse och fick omedelbart de begärda 30 000 kronorna till förvärvandes av denna samling, en köpesumma som låg långt under vad den hade betingat i USA.

Arbetet med mottagandet, registreringen och uppställningen kunde först avslutas i november 1978, och krävde nya utrymmen. Den stora gamla gruvkarteritsalen i skolhusets vindsvåning snyggades upp och försågs med full-

ständig inredning av glasade montrar. Stig Adolfsson har senare också mycket frikostigt skänkt skolan material från sina många resor och bytesförbindelser.

Det tredje förvärvet har på förmedling av ledamoten av skolans styrelse genom många år, disponent Per Odelberg, hembragts som gåva hösten 1981 från Gammelbo Herrgård vid Ramsberg och Bolltorp Herrgård vid Söderköping. Det utgörs av mineral i 100 utdragslådor, hopbragds under dekaderna kring år 1800 av bergsmän i släkten Funck, från bl.a. de "klassiska" tyska fyndigheterna i Erzgebirge och Harzon, jämte Östergötland.

Sedan sommaren 1984 har skolans hela översta våning tagits i anspråk för samlingen och mineralogisk-geologisk undervisning.

Från A. Johnson & Co hembragder på förmedling av styrelseledamoten, bruksdisponent Sven-Eric Håkansson, som gåva den samling, som tillkom genom prospekteringen på 1950-1960-talet.

När personal från Gåsgruvan somrarna 1984 och 1987 verkställde en restbrytning av kryolit i Ivigtut, Syd-väst Grönland, insamlade gruvfogderna Stig Broquist och Björn Stuge

representativa mineralstuffer till skolan.

Från bergsingenjören Lars E. Berglund, Ludvika, har i maj 1985 mottagits en samling wolfram-mineral, och i oktober kom bergsingenjören Gösta Sehlberg, Degerfors, och avlämnade hela sin mineralsamling som gåva.

Professor Per H. Lundegårdh har under sitt fältarbete för den nya, år 1992 utgivna berggrundskartan över Värmlands, län systematiskt insamlat och överlåtit bergarts-prov till Bergsskolan med syftet att här kunna demonstrera länets berggrund och mineralfyndigheter.

Under de senaste åren har som gåvor bl.a. mottagits en samling av de ovanliga järnfosfatmineralen från Leveäniemi, från Dennis Holmberg, Kiruna, en för Kirunavaaras geologi representativ samling från Kent Forsmo, Kiruna, en representativ samling från Garpenberg Norra, från Kenneth Ekorre och Sören Linnman. Från Kjell Gate-dal i Nora har mottagits ett antal, till en del ovanliga, mineral från fyndigheter i Bergslagen, samt från Fredrik Grensman en samling representativa mineral från gruvor i Västerbotten.

Dr. Hans~Rirgen Wilke, Epperts-hausen i Tyskland, har genom många år frikostigt skänkt skolan mineral från sina många insamlingsresor, bl.a. i Turkiet, Iran och på Kola-halvön i Ryssland. Kuno Pliester i Bergheim har vidare försett skolan med mineralprov från det tertiära vulkanområdet Elfel i Tyskland.

Från Roland Eriksson, Långban, förvärvades år 1992 genom köp en betydande samling av mineral från Långban och andra framförallt svenska fyndigheter, insamlade på hans resor genom många år.

Bergsskolan är insamlings- och analyscentral för mineraljakten i Värmlands Län. Mineraljägarna har med stor frikostighet skänkt av sina insamlade prov så att samlingarna av värmländska bergarter och mineral har fått väsentliga tillskott.

För små medel har slutligen varje år några inköp kunnat göras på mineralmässorna i Kopparberg och Långban.

Det totala antalet objekt i samlingarna uppskattas för närvarande till omkring 24.500, varav omkring hälften är registrerade. Objekten förvaras i 92 glasade montrar, 14 skåp samt lådor i ett källarförråd.

De olika delsamlingarna

I överensstämmelse med undervisningens uppdelning i ämnen är samlingarna indelade i:

- **Mineralsamlingen**, omfattande ca. 800 olika mineral av de för närvarande ca. 3.500 internationellt vetenskapligt godkända, systematiskt ordnade enligt Hugo Strunt *Mineralogische Tabellen*, och förtecknade i ett kortregister och ett datorregister.
- **Bergartssamlingen**, efter allmänt vedertagna principer ordnad efter bildningssätt i tre huvudgrupper: Magmatiska, sedimentära

och metamorfa, vidare efter dels genetiska, dels kemisk-mineralogiska grunder. Närmare upplysningar finns i Rapport om nyordning och revision av bergartssamlingen av 1989-04-11.

- **Samlingen för allmän geologi.**
- **Samlingen för Sveriges geologi**, kronologiskt ordnad. Närmare uppkronologisk finns i Rapport om revision av Sveriges-geologisamlingen av 1994-03-08.
- **Samlingen för ekonomisk geologi** (malmgeologi, mineralgeologi) är i mycket grova drag ordnad efter samma principer som bergartssamlingen. Närmare upplysningar finns i Rapport om revision av samlingen för ekonomisk geologi av 1996-04-12.
- **Samlingen av bergtäckande lösmaterial**, som underlag för undervisningen i anläggningsteknik, är under uppbyggnad av Roger Malmström.

Dessutom finns en **referenssamling för Värmlands län** till demonstration av landskapets geologi och mineralfyndigheter.

De olika delsamlingarnas placering, framgår av den karta, som finns i broschyren **Bergsskolans Stensamling**.

Slutligen kompletteras mineral- och bergartssamlingarna av separata laborations- och tentamenssamlingar.

Samlingarna torde idag ha ett betydligt dokumentariskt och vetenskapligt värde och utnyttjas förutom för Bergsskolans ordinarie undervisning även för andra kurser, vartill kommer besök av såväl fackmän som amatörer och turister.